

ÚSTREDNÉ ORGÁNY SPRÁVY ŠPANIELSKYCH ZÁMORSKÝCH KOLÓNIÍ V 16. AŽ 19. STOROČÍ

JUDR. JÁN PUCHOVSKÝ, PHD.
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN
PRÁVNICKÁ FAKULTA UK V BRATISLAVE

Abstrakt

Témou článku sú ústredné orgány správy španielskych zámorských kolónií v 16. až 19. storočí. Po úvode do problematiky španielskeho koloniálneho impéria v zámorí a jeho administratívneho aparátu článok charakterizuje historický vývoj, postavenie, právomoci a činnosť ústredných orgánov správy španielskej koloniálnej ríše, ktorými boli kráľ, Rada pre Indie a Kontraktačný dom pre Indie. V prípade posledných dvoch inštitúcií je venovaná zodpovedajúca pozornosť aj ich vnútornej organizačnej štruktúre.

PUCHOVSKÝ, Ján: Ústredné orgány správy španielskych zámorských kolónií v 16. až 19. storočí. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 1, 2009, č. 1, s. 80 – 92.

Úvod

Španielske koloniálne impérium v zámorí predstavovalo v čase svojho vrcholného rozkvetu najrozsiahlejšiu z koloniálnych ríš európskych štátov. Počiatky jeho pomerne rýchleho sformovania siahajú do roku 1492, keď janovský moreplavec Krištof Kolumbus v službách španielskych monarchov Isabel Kastílskej a Fernanda Aragónskeho objavil Ameriku¹. Koloniálna expanzia Španielska kulminovala v 16. storočí, keď si táto európska mocnosť podmanila Strednú Ameriku, veľkú časť Južnej Ameriky, niektoré teritóriá na juhu a juhozápade dnešných Spojených štátov amerických, Filipíny a viaceré tichomorské ostrovy. Správu tohto rozsiahleho impéria, ktoré Španieli v koloniálnom období označovali ako Indie (*Indias*), zabezpečovala sústava koloniálnych orgánov a inštitúcií.

Spočiatku spravovali španielske zámorské kolónie *conquistadori*, ktorí ich dobyli. Ale pomerne skoro ich v tejto úlohe nahradili koloniálni úradníci vysielaní z metropoly. Stalo sa tak po vytvorení miestokráľovstiev Nové Španielsko (1535) a Peru (1542).

¹ Zhodou okolností v tom istom roku Španieli dobytím Granady zakončili storočia trvajúcu *reconquistu*, v ktorej bola moslimská moc vytlačená z Iberského polostrova.

Štruktúru španielskej koloniálnej správy od polovice 16. storočia do začiatku 19. storočia tvorili orgány ústrednej správy sídliaace v Španielsku a orgány miestnej správy sídliaace v kolóniách. Za vlády Habsburgovcov sa ustálila koncepcia, podľa ktorej Indie patria korune Kastílie, a nie Aragónsku, lebo boli objavené a preskúmané vďaka podpore kastílskej kráľovnej Isabel. V dôsledku toho sa zákony a inštitúcie španielskych Indií vytvárali podľa kastílskeho vzoru, i keď s určitými modifikáciami, pokiaľ ide o ich formu a fungovanie, aby sa zohľadnili miestne pomery. Indie sa považovali za priame a absolútne vlastníctvo kastílskeho kráľa². Mexiko a Peru boli považované za kráľovstvá spojené s kráľovstvami Španielska³ len cez osobu spoločného panovníka⁴. Z právnej úpravy obsiahnutej v najvýznamnejšej zbierke španielskych koloniálnych zákonov – *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* z roku 1680⁵ – vyplýva, že toto spojenie Indií s Kastíliou sa považovalo za večné a Indie boli nescudziteľnými dŕžavami kastílskeho panovníka: „Na základe donácie zo strany Svätej Apoštolskej Stolicy⁶ a iných spravodlivých a legitímnych titulov sme pánom Západných Indií, ostrovov a pevniny mora Oceánu⁷, objavených i tých, čo budú objavené, ktoré sú vteľené do našej kráľovskej koruny Kastílie. A pretože je našou vôľou a sme to sľúbili do našej kráľovskej koruny Kastílie. A pretože je našou vôľou a sme to sľúbili do našej kráľovskej koruny Kastílie, oddelené ani rozdelené ako celok alebo ako časť, ani ich mestá, mestečká, ani obce, v žiadnom prípade,

² Od nástupu Carlosa I. na španielsky trón v roku 1516 boli kastílski králi panovníkmi celého Španielska.

³ monarchiami tvoriacimi Španielsko ako Kastília, Aragónsko a i.

⁴ HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires : Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 114.

⁵ *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* (Rekopilácia zákonov kráľovstiev Indií) z roku 1680 predstavuje najvýznamnejšiu zbierku španielskych koloniálnych zákonov. Je to monumentálne dielo pozostávajúce zo 6 377 zákonov pochádzajúcich z rôznych období dejín španielskych Indií. *Recopilación* sa delí na deväť kníh. Knihy sa ďalej delia na tituly obsahujúce zákony. Celkový počet titulov je 218.

Citáty z *Recopilación* uvedené v tomto článku pochádzajú z kompletného textu tejto zbierky zákonov uverejneného na webovej stránke peruánskeho parlamentu (<http://www.congreso.gob.pe/ntley/LeyIndiaP.htm>).

⁶ Pod „donáciou zo strany Svätej Apoštolskej Stolicy“ sa tu myslia tzv. *Alexandrovské buly* (*Las Bulas Alejandrinas*) – súbor piatich búl pápeža Alexandra VI. z roku 1493, ktorými pridelil jednu časť Indií kastílskym kráľom, a druhú časť panovníkom Portugalska.

⁷ Ide o označenie španielskych zámorských dŕžav, s ktorým sa možno stretnúť v španielskych koloniálnych zákonoch obsiahnutých v *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* z roku 1680.

ani v prospech žiadnej osoby. A vážiac si vernosť našich vazalov a práce, ktoré objavitelia a osadníci vykonali, aby mali väčšiu istotu a dôveru, že vždy budú a zotrávajú zjednotení s našou kráľovskou korunou, sľubujeme, potvrdzujeme a dávame naše kráľovské slovo za nás i za kráľov – našich nástupcov, že nikdy nebudú scudzené ani oddelené ako celok alebo ako časť, ani ich mestá, ani obce zo žiadnej príčiny alebo dôvodu, ani v prospech nijakej osoby, a ak by sme my alebo naši nástupcovia urobili akúkoľvek donáciu alebo scudzenie napriek tu povedanému, nech je nulitná a za takú ju vyhlasujeme⁸.“

Najvyšším orgánom koloniálnej správy bol de iure panovník. V hierarchii inštitúcií správy španielskeho impéria po ňom nasledoval ďalší ústredný orgán koloniálnej administratívy – Kráľovská a najvyššia rada pre Indie (*El Consejo real y supremo de las Indias*), skrátene nazývaná Rada pre Indie (*Consejo de Indias*). Ďalšou významnou inštitúciou koloniálnej správy so sídlom v Španielsku bol Kontrakčný dom pre Indie (*Casa de Contratación de las Indias*) ako vrcholný orgán pre obchodné záležitosti týkajúce sa kolónií.

Pod úrovňou ústredných administratívnych orgánov fungoval rozsiahly aparát miestnej koloniálnej správy. Najvyššou územnou jednotkou v rámci španielskej koloniálnej ríše bolo miestokráľovstvo na čele s miestokráľom. V roku 1535 vzniklo miestokráľovstvo Nové Španielsko (*Nueva España*) so sídlom v Mexiku, ktoré zaberalo územie dnešného Mexika i ostatné pevninské časti Strednej Ameriky s výnimkou Panamy, časť juhu Spojených štátov amerických, karibské ostrovy, Venezuelu, Filipíny a niekoľko tichomorských ostrovov (napr. Guam). Miestokráľovstvo Peru s hlavným mestom Lima vzniklo v roku 1542. Patrila k nemu Panama a všetky španielske dŕžavy v Južnej Amerike s výnimkou Venezuely – teda územie dnešnej Kolumbie, Ekvádoru, Peru, Bolívie, Chile, Argentíny, Uruguaja a Paraguaja s výnimkou niektorých nekolonizovaných teritórií (napr. Patagónia, časť Amazónie a pod.), ako aj niekoľko menších okrajových častí dnešnej Brazílie. V roku 1717 pribudlo tretie miestokráľovstvo – Nová Granada (*Nueva Granada*), ktoré vzniklo odčlenením časti územia od miestokráľovstiev Peru a Nové Španielsko. Zahŕňalo územie dnešných republík Kolumbia, Ekvádor a Venezuela. Po šiestich rokoch existencie bolo síce zrušené, ale obnovili ho už v roku 1739. Patrili k nemu tie isté územia ako v roku 1717 a okrem nich aj dnešná Panama. V tejto podobe sa zachovalo až do konca koloniálnej éry. Jeho hlavným mestom bola Bogota. V roku 1776 vzniklo odčlenením od Peru štvrté a posledné miestokráľovstvo - Río de la Plata s hlavným mestom Buenos Ai-

⁸ *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias*, Lib. 3., Tit. 1., Ley I. Vyskytli sa aj prípady, keď Španielsko porušilo citované ustanovenie o nescudziteľnosti teritória Indií tým, že postúpilo niektoré územia v zámorí iným európskym koloniálnym mocnostiam.

res. Zaberalo územie dnešnej Argentíny (s výnimkou jej južnej nekolonizovanej časti), Uruguaja, Paraguaja a Bolívie, ako aj malú časť dnešného Chile. Na území miestokráľovstiev pôsobil rozvetvený aparát orgánov miestnej koloniálnej správy, ktorému sa v tomto článku nebudeme venovať⁹.

Okrem toho fungovala v španielskej koloniálnej ríši aj sústava orgánov finančnej správy. Samostatnú správnu organizáciu a súdnictvo mala aj katolícka cirkev.

1. Kráľ ako najvyšší orgán koloniálnej správy

Hlavou španielskej koloniálnej ríše bol kastílsky kráľ. V priebehu dejín prešlo jeho mocenské postavenie viacerými premenami. Pôvodne boli jeho právomoci obmedzené, vo vzťahu k šľachticom sa dalo jeho postavenie charakterizovať ako „*primus inter pares*“. Kráľ sa delil o moc so stavmi kráľovstva, z ktorých najmocnejším bola šľachta. Od 14. storočia sa upevnila autorita kráľa a vznikol moderný národný štát, ktorého najvýraznejšou črtou bol kráľovský absolutizmus. Ten sa odvíjal od tradičnej koncepcie španielskeho práva, podľa ktorej mala kráľovská moc božský pôvod a kráľ bol povinný skladať účty zo svojich činov len Bohu. V tomto období už koncentroval vo svojich rukách všetku moc: politickú, administratívnu, zákonodarnú, súdnu, vojenskú, daňovú a dokonca – v dôsledku systému kráľovského patronátu¹⁰ – aj náboženskú¹¹. Kráľ mal právo vydávať zákony, vyhlasovať vojnu, patrili mu výkonné a súdne právomoci, právo raziť mince a riadiť ekonomiku štátu¹².

Kráľ ako hlava celého španielskeho impéria riadil priamo alebo nepriamo všetkých koloniálnych úradníkov a bol najvyšším rozhodcom v akýchkoľvek kompetenčných sporoch. V rámci svojej legislatívnej činnosti vydával pre kolónie popri zákonoch aj nariadenia, opatrenia, kráľovské výnosy, pragmatické sankcie a iné právne predpisy¹³. Zástupcami kráľa v jeho zámorských

⁹ K tejto problematike pozri napr. článok: PUCHOVSKÝ, Ján: Miestokráľ a audien- cie v koloniálnom Peru (postavenie a činnosť dvoch vrcholných orgánov španiel- skej správy v Amerike 16. – 19. storočia na príklade stavu v miestokráľovstve Pe- ru). In.: *Právny obzor* 92, 2009, č. 1, s. 57 – 68.

¹⁰ Išlo o systém podriadenia katolíckej cirkvi v španielskom impériu kráľovi.

¹¹ TAMAYO HERRERA, José: *Nuevo compendio de Historia del Perú*. Lima : s.n., 1985, s. 104.

¹² PORRAS BARRENECHEA, Raúl – VARGAS UGARTE, Rubén et al.: *Historia General de los Peruanos* 2. Lima : s.n., 1977, s. 143.

¹³ Porovnaj: TAMAYO HERRERA, José: *Nuevo compendio de Historia del Perú*. Lima : s.n., 1985, s. 104; ASSEN GUERRA, Percy: *Derecho Indiano*. In: <http://www.telser.com.pe/assen/indio.htm> (30-6-2006).

državách boli miestokráli. Najbližším poradným, zákonodarným, výkonným aj súdnym orgánom kráľa pre záležitosti kolónií bola Rada pre Indie.

2. Rada pre Indie (*Consejo de Indias*)

Najvyšším orgánom správy španielskej koloniálnej ríše po kráľovi bola Najvyššia kráľovská rada pre Indie (*Consejo Real y Supremo de las Indias*), skrátené nazývaná Rada pre Indie (*Consejo de Indias*). Oficiálne vznikla na základe kráľovského dekrétu Carlosa I.¹⁴ z 1. augusta 1524¹⁵.

Proces vzniku tohto vrcholného orgánu správy španielskych Indii bol však dlhodobejší. Uznávaný americký znalec španielskej koloniálnej správy Clarence Henry Haring kladie začiatky jeho formovania do obdobia bezprostredne po objavení Ameriky, keď v máji 1493 kráľovná Isabel Kastílska poverila člena Rady pre Kastíliu¹⁶ Juana Rodrígueza de Fonsecu, arcidekana sevillskej katedrály a svojho osobného kaplána, aby dozeral na všetky záležitosti týkajúce sa novoobjavených území a spojené s prípravou Kolumbovej druhej cesty do Ameriky. Fonseca potom riadil nesformalizovanú kráľovskú správu španielskych kolónií (s výnimkou rokov 1516 – 1517 v dobe vlády regenta kardinála Gonzala Jiménez de Cisneros) až do obdobia vlády Carlosa I. Haring ďalej uvádza, že sa po nástupe Carlosa I. na španielsky trón v roku 1517 vytvoril výbor pre koloniálne záležitosti zložený z niektorých členov Rady pre Kastíliu pod vedením – teraz už biskupa – Fonsecu. Výbor sa pomerne rýchlo začal nazývať Radou pre Indie. Krátko pred Fonsecovou smrťou, v polovici roku 1524, dal panovník Rade definitívnu organizáciu s plnou správnu a súdnou právomocou¹⁷.

Rada pre Indie sídlila na kráľovskom dvore a jej porady boli tajné, pričom mohla pracovať aj v komisiách. Pôsobila v súlade so štatútom promulgovaným v roku 1542 a zreformovaným v roku 1571¹⁸.

Zloženie Rady pre Indie sa v priebehu viac ako troch storočí jej existencie menilo. Rada sa v prvej etape svojho fungovania skladala z prezidenta, štyroch alebo piatich radcov (*consejeros*) – zvyčajne členov duchovenstva a právnikov, tajomníka (*secretario*), prokurátora koruny (*fiscal o procurador de la Corona*), referenta (*relator*), účtovníka (*contador*) a súdneho sluhu (*alguacil*). V roku 1528 k nim pribudol veľký kancelár (*gran canceller*), ktorého

¹⁴ Carlos I. bol španielskym kráľom v rokoch 1516 – 1556.

¹⁵ TAMAYO HERRERA, José: *Nuevo compendio de Historia del Perú*. Lima : s.n., 1985, s. 105.

¹⁶ významný štátny orgán kráľovstva Kastílie

¹⁷ HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires: Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 111 – 112.

¹⁸ TAMAYO HERRERA, José: *Nuevo compendio de Historia del Perú*. Lima : s.n., 1985, s. 105.

úlohy vykonával jeho delegát. Funkcia veľkého kancelára bola zrušená v roku 1575, ale obnovili ju v roku 1623 ako čestný titul. Do konca 16. storočia pribudli ďalší úradníci: pokladník, traja účtovníci, dvaja prokurátori pridelení k prokuratúre (*fiscalía*), jeden advokát a jeden prokurátor chudobných, dvaja referenti, jeden kaplán, niekoľko notárov a hlavný *alguacil* (*alguacil mayor*). V roku 1571 sa vytvoril post kozmografa (*cosmógrafo*) a hlavného kronikára (*cronista mayor*), ktorého funkcie boli o dvadsať rokov neskôr rozdelené medzi dve osoby¹⁹. Prvým kozmografom a kronikárom bol Juan López de Velasco, autor *Všeobecného opisu Indii* (*Descripción universal de las Indias*)²⁰. V roku 1595 k personálu Rady pribudol jeden profesor matematiky. V roku 1604 počet tajomníkov vzrástol na dvoch – jedného pre miestokráľovstvo Nové Španielsko, a druhého pre miestokráľovstvo Peru. Počet radcov tiež vzrástol na šesť a neskôr na deväť alebo desať²¹.

Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias z roku 1680 o zložení Rady pre Indie hovorí: „Ustanovujeme a nariaďujeme, aby vždy na našom dvore blízko nás sídlila naša Rada pre Indie a v nej jej prezident, veľký kancelár Indii, ktorý má byť tiež radcom, a vzdelaní radcovia... ktorých počet v súčasnosti je osem, jeden prokurátor, dvaja tajomníci, jeden zástupca veľkého kancelára.... traja referenti, jeden pisár justičnej komory... štyria účtovníci, všeobecný pokladník, prokurátori-žalobcovia, hlavný kronikár a kozmograf, profesor matematiky, súdny znalec, advokát a prokurátor chudobných, kaplán, ktorý slúži omšu pre Radu... štyria vrátnici a alguacil...“²².

Čo sa týka počtu radcov v poslednom období existencie Rady, José Tamayo Herrera uvádza, že ich bolo desať až devätnásť²³.

Rada pre Indie bola „najvyššou kráľovskou radou“, nezávislou od ostatných rád. Mala rovnakú jurisdikciu nad španielskymi kolóniami v Amerike a na Filipínach, aká patrila Rade pre Kastíliu vo vzťahu k Španielsku²⁴. Právomoci Rady možno s využitím dnešnej terminológie²⁵ rozdeliť na legislatívne, exekutívne a súdne.

¹⁹ HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires: Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 112.

²⁰ POLIŠENSKÝ, Josef et al.: *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha : Svoboda, 1979, s. 91.

²¹ HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires : Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 112 – 113.

²² *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias*, Lib. 2., Tit. 2., Ley I.

²³ TAMAYO HERRERA, José: *Nuevo compendio de Historia del Perú*. Lima : s.n., 1985, s. 105.

²⁴ Porovnaj HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires : Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 114.

²⁵ vychádzajúc z trojdelenia moci v klasickej teórii del'by moci, ktorá sa v španielskej koloniálnej správe pochopiteľne neuplatňovala

V tvorbe koloniálneho práva hrala Rada kľúčovú úlohu. Všetky zákony týkajúce sa správy, daní a verejného poriadku v kolóniách sa pripravovali v Rade, ktorá ich rozosiela s kráľovým schválením a v kráľovom mene²⁶. Rada pripravovala aj opatrenia (*provisiones*), ktoré mali rovnakú právnu silu ako zákon. V bežných záležitostiach so súhlasom kráľa schvaľovala kráľovské výnosy, príkazy a listiny. Knihy, v ktorých sa registrovala táto legislatíva, sa nazývali *Cedularios del Consejo de Indias*²⁷. Väčšina z nich sa v súčasnosti nachádza v Archivo de Indias v Seville²⁸.

Pri tvorbe legislatívy pre kolónie sa Rada mala inšpirovať kastílskym právom. *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* z roku 1680 vyjadruje toto pravidlo nasledovne: „Pretože kráľovstvá Kastílie aj Indie spadajú pod tú istú Korunu, zákony a režim vlády jedných aj druhých majú byť čo najpodobnejšie a najsúladnejšie ako je možné²⁹.“ Rada však musela pri tejto činnosti rešpektovať miestne odlišné pomery: „Nech sa naša Rada v zákonoch a ustanoveniach pre tieto štáty snaží premeniť formu a spôsob vlády na... poriadok, ktorým sú spravované a ovládané kráľovstvá Kastílie a Leónu, pokiaľ to je možné a dovoľuje to rôznorodosť a odlišnosť krajín a národov³⁰.“ O tejto zásade sa zmieňuje aj Francisco José del Solar, keď uvádza, že Rada disponovala v prípade reálnej potreby dostatočnými možnosťami kastílske právo pre kolónie upraviť³¹.

V rámci svojich exekutívnych právomocí určovala Rada v súčinnosti s korunou územné rozdelenie španielskeho impéria, navrhovala kandidátov na posty miestokráľov, sudcov v *audienciách*³² a ostatných koloniálnych úradníkov, ktorých menoval kráľ. K jej administratívnej agende tiež patrilo povoľovanie emigrácie do kolónií (táto právomoc spočiatku patrila Kontraktačnému domu pre Indie). Rada disponovala aj významnými právomocami

²⁶ HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires : Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 115.

²⁷ Termín *Cedularios del Consejo de Indias* možno voľne preložiť ako „Zbierky právnych predpisov Rady pre Indie“.

²⁸ SOLAR, Francisco José del: *Historia del Derecho Peruano (Tomo segundo)*. Lima : Ediciones Reales S.R.L., 1993, s. 74.

²⁹ *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias*, Lib. 2., Tit. 2., Ley XIII.

³⁰ *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias*, Lib. 2., Tit. 2., Ley XIII.

³¹ SOLAR, Francisco José del: *Historia del Derecho Peruano (Tomo segundo)*. Lima : Ediciones Reales S.R.L., 1993, s. 74.

³² Termín *audiencia* označoval významný kolegiálny orgán španielskej koloniálnej správy v Indiách. Išlo o kráľovské odvolacie tribunály predstavujúce najvyššiu súdnu inštanciu v španielskych koloniálnych miestokráľovstvách. V niektorých záležitostiach pôsobili aj ako súd prvej inštancie. Boli tiež dôležitým administratívnym orgánom. Na ich čele stál prezident *audiencie*.

v oblasti finančnej a vojenskej správy v kolóniách a do jej kompetencie spadali aj obchodné záležitosti.

V dôsledku systému kráľovského patronátu nad katolíckou cirkvou, ktorý zabezpečil španielskemu kráľovi rozhodujúci vplyv na menovanie katolíckych biskupov v jeho ríši, patrilo medzi právomoci Rady aj navrhovanie osôb na obsadzovanie miest cirkevných hodnostárov v kolóniách. Súčasťou jej agendy bolo aj vysielanie misionárov. Obrátenie Indiánov na kresťanstvo sa dokonca považovalo za základnú úlohu Rady. Svedčí o tom titul jedného zo zákonov obsiahnutých v *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* z roku 1680: *Zákon VIII. Aby základnou starosťou Rady bolo obrátenie Indiánov a aby poverila touto úlohou vhodných služobníkov*.³³

Zabezpečenie ochrany domorodého obyvateľstva v kolóniách tiež patrilo medzi úlohy Rady. Tejto jej povinnosti sa venuje jeden zo zákonov upravujúcich postavenie Rady pre Indie, ktoré nájdeme v *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* z roku 1680: *Zákon IX. Aby Rada zabezpečila to, čo je prospešné pre dobré zaobchádzanie s Indiánmi*.³⁴

Rada plnila aj kontrolné funkcie a riešila problémy zneužívania moci úradníkmi v kolóniách. Udržiavala korešpondenciu so svetskými aj cirkevnými hodnostármi v Novom svete a vykonávala kontrolu ich činnosti³⁵. Do koloniálnych dŕžav vysielala obávaných vizitátorov (*visitadores*), ktorí kontrolovali dodržiavanie predpisov vydaných Radou³⁶. Menovala tiež sudcov poverených vykonaním *juicios de residencia*³⁷ v prípade koloniálnych úradníkov vymenovaných kráľom. Rade tiež prislúchalo právo zaujať stanovisko k *juicios de residencia*, ktoré sa konali voči miestokráľom³⁸. Okrem toho vykonávala kontrolu nad dodržiavaním kráľovského patronátu nad cirkvou a cenzúru kníh³⁹.

Vo sfére súdnictva predstavovala Rada pre Indie súd poslednej inštancie v dôležitých občianskoprávných prípadoch, o ktorých rozhodli koloniálne *audiencie*, a v občianskoprávných aj trestnoprávných prípadoch, o ktorých

³³ *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias*, Lib. 2., Tit. 2., Ley VIII.

³⁴ *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias*, Lib. 2., Tit. 2., Ley IX.

³⁵ HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires : Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 115.

³⁶ PORRAS BARRENECHEA, Raúl – VARGAS UGARTE, Rubén et al: *Historia General de los Peruanos 2*. Lima : s.n., 1977, s. 144.

³⁷ Termínom *juicio de residencia* (plur. *juicios de residencia*) sa označovalo súdne preskúmanie činnosti úradníkov španielskej koloniálnej správy uskutočňované po skončení ich funkčného obdobia.

³⁸ TAMAYO HERRERA, José: *Nuevo compendio de Historia del Perú*. Lima : s.n., 1985, s. 105.

³⁹ Porovnaj POLIŠENSKÝ, Josef et al.: *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha : Svoboda, 1979, s. 90.

rozhodla súdna komora Kontraktačného domu pre Indie. Ako súd prvej inštancie rozhodovala o všetkých prípadoch, ktoré vznikli v Španielsku a týkali sa *Indií*, a do roku 1609 aj o všetkých záležitostiach týkajúcich sa *encomiend*⁴⁰.

Rada pre Indie fungovala viac ako tristo rokov. Prvýkrát ju zrušil španielsky parlament dekrétom zo 17. apríla 1812. Kráľ Fernando VII. však Radu obnovil už v roku 1814. V dôsledku straty väčšiny územia španielskeho impéria v Amerike bola definitívne zrušená zákonom z 24. marca 1834⁴¹.

3. Kontraktačný dom pre Indie (*Casa de Contratación de las Indias*)

Tento špecializovaný ústredný orgán koloniálnej správy vznikol v roku 1503 na základe rozhodnutia Katolíckych kráľov⁴² Isabel Kastílskej a Ferdnanda Aragónskeho. Pôvodne to bola obchodná inštitúcia, ktorá mala organizovať a kontrolovať celú osobnú a nákladnú dopravu medzi Starým a Novým svetom a zabezpečovať riadne platenie dávok patriacich korune. Neskôr jej pripadla aj súdna právomoc v obchodných záležitostiach⁴³.

Casa de Contratación sídlila od svojho založenia až do roku 1717 v Seville. V *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* z roku 1680 je to normatívne vyjadrené takto: „Katolícki králi Don Fernando a Doña Isabel, naši slávni predkovia, založili Kontraktačný dom pre Indie v meste Sevilla pre ustanovenie a udržiavanie obchodu týchto s tamtými kráľovstvami⁴⁴, čo prinieslo veľmi dobré výsledky. Je našou vôľou, nariaďujeme a prikazujeme,

⁴⁰ HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires : Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 115 – 116.

Termín *encomienda* označoval spôsob vykorisťovania Indiánov, ktorý zaviedli španielski kolonizátori vo svojich amerických dŕžavách v 16. storočí. Princípom *encomiendy* bolo, že sa *encomenderom* (držiteľom *encomiendy*) zverovali Indiáni na určenom území pod ochranu s povinnosťou zabezpečiť ich evanjelizáciu. Za odmenu mali právo na tribút od Indiánov. Ten mohol mať formu drahých kovov, poľnohospodárskych a iných výrobkov i práce. V praxi sa však *encomenderi* vo vzťahu k Indiánom zvykli starať prevažne alebo výlučne o svoje práva, a nie aj o povinnosti, pričom domorodcov kruto vykorisťovali.

V roku 1609 prešlo prvoinštančné rozhodovanie v súdnych konaniach týkajúcich sa *encomiend* z Rady pre Indie na *audiencie* v Indiách.

⁴¹ HARING, Clarence H.: *El Imperio Hispánico en América*. Buenos Aires : Ed. Solar/Hachette, 1966, s. 126.

⁴² Termín Katolícki králi (*Reyes Católicos*) je zaužívaným označením kráľovského páru Isabel Kastílskej a Ferdnanda Aragónskeho v španielskojazyčnej, hispanistickej a iberoamerikanistickej literatúre.

⁴³ SOLAR, Francisco José del: *Historia del Derecho Peruano (Tomo segundo)*. Lima : Ediciones Reales S.R.L., 1993, s. 75.

⁴⁴ čiže Španielska s jeho kolóniami

aby tento Dom bol a sídlil, tak ako teraz sídli, v spomínanom meste⁴⁵, v starom Alcazare⁴⁶ ... s budovou primeranou kvalite výkonu (úradnej činnosti – pozn. autora) a konania ...⁴⁷. V roku 1717 sa sídlom Casy stalo mesto Cádiz.

Podobnú inštitúciu ako *Casa de Contratación* poznala aj portugalská koloniálna správa. Bola to lisabonská *Casa da India*⁴⁸. Medzi týmito dvoma inštitúciami však bol – ako uvádza Josef Polišíenský – podstatný rozdiel: lisabonská inštitúcia riadila indický obchod koruny, ktorá ho vyhlásila za svoj monopol a podnikala vo vlastnej réžii. Na rozdiel od toho sevillaská *Casa* prenechala väčšinu obchodu súkromným podnikateľom a bola riadiacou, a nie obchodujúcou inštitúciou⁴⁹.

Úlohou *Casa de Contratación* v prvom období jej existencie bolo dozerať, aby kráľovi plynuli v stanovenej výške všetky dávky z kolónii, na ktoré mal nárok. Išlo o polovicu zlata alebo striebra z vojnovkej koristi a tiež o tzv. *quinto* – pätinu z drahých kovov získaných v zámorí ťažbou. Medzi tieto kráľovské príjmy patrilo aj clo z tovaru vyvázaného zo Sevilly do Ameriky. *Casa* tiež viedla prehľad všetkých cestujúcich do zámoria, dozerala na vybavenie lodí, ktoré mali do kolónii vyplávať. K právomociam Casy patrilo aj vydávanie osvedčení pre navigátorov lodí (*pilotos*). Od roku 1508 sa o tieto záležitosti staral *piloto mayor*. Prvým z nich bol Amerigo Vespucci. Pod vedením týchto *pilotos mayores* vznikla v Seville škola pre navigátorov, ktorá dokumentovala všetky správy o zámorských objavoch a dopĺňala úradnú mapu Nového sveta (*padrón real*). *Casa* sa rýchlo stala dôležitou inštitúciou⁵⁰.

Rozvoj obchodu s Amerikou v priebehu 16. storočia zvýšil agendu Casy, ktorá nadobudla komplikovanejšiu štruktúru. Počet personálu značne vzrástol. Zatiaľ čo v roku 1503 pôsobili v tejto inštitúcii len traja úradníci (pokladník, účtovník a faktor), koncom 17. storočia ich už bolo vyše sto. V *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* z roku 1680 sa o jej zložení možno dočítať: „Prikazujeme, aby v Kontraktačnom dome v Seville boli a sídlili prezident, traja naši oficiálni sudcovia, ktorými majú byť pokladník, účtovník a faktor, ktorí sú povinní bývať a sídliť v tomto Dome ... a takisto aby tam boli ďalší traja sudcovia vzdelaní v počtoch a jeden prokurátor a ďalší služobníci a úradníci ...“⁵¹. Pokladník, faktor a účtovník boli už v tomto období vedúcimi celých oddelení. K novým významnejším úradom

⁴⁵ teda v Seville

⁴⁶ Palácový komplex v Seville

⁴⁷ *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias*, Lib. 9., Tit. 1., Ley I.

⁴⁸ *Casa da India* v doslovnom preklade znamená Dom Indie. Výstižnejší je však voľný preklad Dom pre indické záležitosti, resp. Dom pre záležitosti kolónii.

⁴⁹ POLIŠENSKÝ, Josef et al.: *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha : Svoboda, 1979, s. 68 – 69.

⁵⁰ POLIŠENSKÝ, Josef et al.: *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha : Svoboda, 1979, s. 69.

⁵¹ *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias*, Lib. 9., Tit. 1., Ley II.

patril napríklad post všeobecného zásobovateľa loďstva (*proveedor general de armadas y flotas*) zriadený v roku 1588, a osobitný orgán pre registráciu plnenia havarijnej dane nazývanej *avería*.

Casa mala významné právomoci v oblasti súdnictva. O jej súdnej činnosti svedčí už citovaný text z *Recopilación de las Leyes de los Reinos de Indias* z roku 1680, kde sú významní úradníci tejto inštitúcie (pokladník, účtovník a faktor) označení ako sudcovia. Súdna právomoc *Casy* sa týkala obchodných sporov a vecí, ktoré vyplývali z porušovania predpisov upravujúcich obchod medzi Španielskom a jeho kolóniami. V roku 1583 sa v rámci tohto orgánu vytvoril súd s dvoma sudcami (*oidormi*), ku ktorým v roku 1596 pribudol tretí. Právomoc tohto súdu pri riešení sporov týkajúcich sa obchodu sa vzťahovala na Španielsko aj Indie. Proti jeho rozhodnutiam bolo možné odvolať sa na Radu pre Indie. Rozhodoval však s konečnou platnosťou v sporoch, ktorých predmet mal nižšiu hodnotu ako 600 000 *maravedis*⁵². Súdny dvor a administratívna časť *Casy* sa stali oddelenými celkami spojenými osobou jej prezidenta⁵³.

Napriek tomu, že si *Casa* udržala svoje rozsiahle právomoci, strácala postupne svoj niekdajší význam aktívneho organizátora a podporovateľa rozvoja obchodu a moreplavby. Ako príklad jej „flegmatickosti“ uvádzajú Josef Polišíenský a Bohumil Baďura osud slávnej sevillaške námornej školy, ktorá pre vzornú starostlivosť o zvyšovanie kvalifikácie námorníkov vzbudzovala v 16. storočí obdiv aj v zahraničí. V polovici 17. storočia stačilo, podľa slov Francisca Ruestu, na získanie hodnosti lodivoda, že námorník dokázal prečítať plavebný poriadok a čitateľne sa podpísať⁵⁴.

Casa de Contratación de las Indias fungovala takmer celé 18. storočie. Zrušili ju v roku 1790. Ako skonštatoval Francisco José del Solar: „*Jej osudom bolo objaviť sa skôr ako Rada pre Indie, ale takisto skôr aj zanikla*“⁵⁵.

Záver

Kráľ, Rada pre Indie a Kontraktačný dom pre Indie predstavovali vrchol rozsiahleho administratívneho aparátu, ktorý spravoval španielske koloniálne impérium v zámorí.

Španielske kolónie, označované ako Indie, boli považované za vlastníctvo kastílskeho kráľa, ktorý bol od 16. storočia zároveň panovníkom celého Španielska. Je preto logické, že španielsky kráľ stál ako vlastník Indii na vrchole hierarchie inštitúcií, ktoré tieto kolónie spravovali. Koloniálne miestokráľov-

⁵² *Maravedí* bola medená španielska minca nižšej hodnoty.

⁵³ POLIŠENSKÝ, Josef et al.: *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha : Svoboda, 1979, s. 89.

⁵⁴ POLIŠENSKÝ, Josef et al.: *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha : Svoboda, 1979, s. 90.

⁵⁵ SOLAR, Francisco José del: *Historia del Derecho Peruano (Tomo segundo)*. Lima : Ediciones Reales S.R.L., 1993, s. 75.

stvá, na ktoré sa Indie členili, neboli v právnoteoretickej rovine považované za súčasť Španielska, ale za kráľovstvá spojené s materskou krajinou len cez osobu spoločného panovníka. Preto ich správu vykonávala samostatná sústava administratívnych orgánov, nezávislá od orgánov správy Španielska. Absolutistický panovník Španielska bol pre Indie v 16. až 19. storočí najvyšším zákonodarným, exekutívnym aj súdnym orgánom.

Na čele inštitúcií, pomocou ktorých tieto svoje právomoci vo vzťahu ku kolóniám realizoval, bola Rada pre Indie. Táto inštitúcia predstavovala centrum správy španielskeho impéria a kráľov najbližší poradný, zákonodarný, výkonný aj súdny orgán pre záležitosti kolónií. Vo vzťahu k nim jej patrila rovnaká jurisdikcia, akú mala Rada pre Kastíliu vo vzťahu k Španielsku. Rada pre Indie hrala kľúčovú úlohu v tvorbe koloniálneho práva. Pri vytváraní legislatívy pre kolónie sa Rada mala inšpirovať kastílskym právom. Ak to však bolo potrebné, musela pri tejto činnosti zohľadniť odlišné pomery v Indiách. Rada mala rozsiahle exekutívne i kontrolné právomoci. Okrem iného sa na jej pôde rozhodovalo o najdôležitejších personálnych otázkach týkajúcich sa Indií a bola aj centrom obávanej kontroly koloniálnych úradníkov. V dôsledku systému kráľovského patronátu nad katolíckou cirkvou patrili Rade aj právomoci v oblasti cirkevnej správy. Medzi jej ďalšie úlohy patrila ochrana domorodého obyvateľstva v Indiách. Rada bola napokon aj vrcholnou súdnou inštitúciou, pričom rozhodovala ako odvolací orgán, ale v niektorých veciach aj v prvej inštancii.

Kontraktný dom pre Indie bol špecializovaným ústredným orgánom koloniálnej správy, zameraným najmä na úlohy v oblasti riadenia a kontroly obchodu a dopravy medzi Španielskom a jeho kolóniami. Medzi jeho úlohy patrila aj dozor nad tým, či kráľovi plynú v stanovenej výške všetky dávky z kolónií, na ktoré mal nárok. Neskôr mu pripadla aj súdna právomoc v obchodných záležitostiach.

Ústredné orgány správy španielskych zámorských kolónií boli na našom kontinente sídlacimi inštitúciami európskeho štátu, ktoré spravovali rozsiahle územia v Latinskej Amerike. Predstavujú tak akýsi symbolický most medzi právnymi dejinami Európy a Latinskej Ameriky.

PUCHOVSKÝ, Ján: Central institutions of administration of Spanish overseas colonies in 16th – 19th century. HISTORIA ET THEORIA IURIS, Vol. 1, 2009, No. 1, p. 80 – 92.

The central institutions of administration of Spanish overseas colonies were Spanish king, Council of the Indies and Casa de Contratación de las Indias.

Spanish monarch was legal considered as the owner of the Indies – Spanish colonies in America, Philippines and Pacific. There belonged to him the highest legislative, executive and judicial power in Indies.

The institution of the administration of Spanish colonies closest to the king was Council of the Indies. It was the centre of the administration of the Indies – the most important administrative organ of the Spanish Empire in the Americas, Asia and Oceania, combining legislative, executive and judicial functions.

Casa de Contratación de las Indias (The House of Trade of the Indies) was specialized central institution of Spanish colonial administration with aim to manage and control the trade and transport between Spain and Indies. It later executed also judicial authority in trade cases.